

فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی

سال نهم شماره ۳۵ پاییز ۱۳۹۳

دلایل ترس از مرگ و دینداری با اضطراب در دانشجویان دانشگاه شیراز

عبدالعزیز افلاک‌سیر^۱

چکیده

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه دلایل ترس از مرگ و دینداری با اضطراب و نیز مقایسه دلایل ترس از مرگ بین دانشجویان دختر و پسر بود. برای این منظور و تعداد ۲۳۰ دانشجوی دختر و پسر از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای از بین دانشکده‌های مختلف دانشگاه شیراز انتخاب شدند. آزمودنی‌ها مقیاس‌های دلایل ترس از مرگ (RDFS)، قسمت اضطراب حالت آزمون اضطراب حالت-صفت اشیپلبرگر (STAI)، و آزمون جهت‌گیری مذهبی با تأکید بر اسلام (RISEI) را تکمیل کردند. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مؤلفه‌های آزمون دلایل ترس از مرگ ۲۴٪ از تغییرات مربوط به اضطراب را تبیین می‌کنند. بر اساس نتایج تحقیق، مؤلفه دلبستگی دنیوی پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنی‌دار اضطراب است. نتایج پژوهش حاضر همچنین نشان داد که بین دینداری و ترس ناشی از درد و مجازات اخروی و ترس ناشی از عدم انجام تکالیف دینی رابطه مثبت معنی‌دار وجود دارد. از طرفی یافته‌های تحقیق حاضر تفاوت معنی‌داری بین دانشجویان دختر و پسر در مؤلفه‌های مختلف دلایل ترس از مرگ را نشان ندارد.

واژگان کلیدی: اضطراب، دلایل ترس از مرگ، دینداری

اضطراب به‌عنوان یکی از اختلالات روانی که کارکرد فرد را در حوزه‌های اجتماعی، شغلی و تحصیلی تحت تأثیر قرار می‌دهد، شناخته شده است و شیوع آن در جمعیت عمومی ۱۶ درصد گزارش شده است (سامرز^۱ و همکاران، ۲۰۰۶). شیوع اضطراب در دانشجویان به دلیل شرایط زندگی و نیز فشارهای تحصیلی، بالا گزارش شده است. بر اساس پژوهش‌های همه‌گیری‌شناسی انجام شده، اضطراب جزو شایع‌ترین اختلالات روانی در بین دانشجویان می‌باشد (انجمن روانشناسی آمریکا^۲، ۲۰۱۳). بررسی‌های انجام شده در ایران نیز اضطراب را یکی از شایع‌ترین اختلالات روانی در بین دانشجویان گزارش نموده‌اند (واثق و محمدی، ۱۳۸۶). پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که اضطراب اثر منفی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان دارد و دانشجویانی که از اضطراب بالایی رنج می‌برند دارای عملکرد تحصیلی ضعیف‌تری می‌باشند (اندروز^۳ و ویل‌دینگ^۴، ۲۰۰۴). مرگ یک حقیقت تلخ و رویدادی که راه‌گیزی از آن نیست تصور شده است و بیشتر افراد از آن هراس دارند و تا جایی که ممکن است از مواجهه شدن با آن اجتناب می‌کنند (سیسرلی^۵، ۲۰۰۰). فکر مرگ همواره با انسان‌ها بوده است و انسان‌ها نسبت به اینکه مرگ سراغ آن‌ها خواهد آمد آگاهی دارند (لنگنر^۶، ۲۰۰۲). در چند دهه گذشته، روانشناسان علاقه زیادی به موضوع مرگ نشان داده‌اند. روانشناسان نحوه شکل‌گیری مفهوم مرگ در کودکان را بررسی کرده‌اند و نیز ترس از مرگ را در بزرگسالان و عواملی که ترس از مرگ را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این که ترس از مرگ چگونه جنبه‌های مختلف شخصیت را تحت تأثیر قرار می‌دهد را مورد مطالعه قرار داده‌اند.

مطالعات زیادی در مورد ترس از مرگ و رابطه آن با مشکلات روانشناختی انجام شده است. بیشتر پژوهش‌ها بین ترس از مرگ، افسردگی و اضطراب رابطه مثبت یافته‌اند (والترز^۷، ۲۰۰۱؛ کوهن^۸ و همکاران، ۲۰۰۰). در مطالعه‌ای که به‌وسیله مالتبی^۹ و دی^{۱۰}

1- Somers

3- Andrews

5- Cicirelli

7- Walters

9- Maltby

2- American Psychological Association

4- Wilding

6- Langner

8- Cohen

10- Day

(۲۰۰۰) در بین دانشجویان انجام شد، بین ترس از مرگ و اضطراب رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. در مورد رابطه بین ترس از مرگ و دینداری، نتایج مطالعات انجام شده متناقض بوده است. در برخی از این پژوهش‌ها اضطراب مرگ با دینداری رابطه منفی داشته است (آلوارادو^۱ و همکاران، ۱۹۹۵؛ سیسرلی، ۲۰۰۲) و در برخی دیگر این رابطه مثبت بوده است (داف^۲ و هونگ^۳، ۱۹۹۵). برخی پژوهش‌ها نیز هیچ رابطه‌ای بین دینداری و اضطراب مرگ نیافته است (تمپلر^۴ و داستون^۵، ۱۹۷۰). در برخی از مطالعات، دینداری با برخی از مؤلفه‌های اضطراب مرگ رابطه مثبت، اما با برخی دیگر رابطه منفی داشت. برای مثال، در مطالعه‌ای که بر روی دانشجویان کانادایی انجام شد، دینداری با شاخص‌های اضطراب مرگ از جمله ترس از نابود شدن رابطه مثبت اما با ترس از ناشناخته بودن مرگ رابطه منفی وجود داشت (پاور^۶ و اسمیت^۷، ۲۰۰۸). برخی مطالعات نیز نشان داده‌اند که افراد با سطح متوسط دینداری ترس بیشتری از مرگ دارند تا افرادی که اعتقادی به دین نداشته و یا افرادی که سطح بالایی از ایمان دینی دارند (وینک^۸ و اسکات^۹، ۲۰۰۵).

به‌علاوه، پیروان ادیان مختلف نگرش‌های متفاوتی در مورد مرگ دارند و مرگ را از دیدگاه متفاوتی می‌بینند، اگر چه پیروان ادیان توحیدی به حیات اخروی اعتقاد دارند، اما از نظر دلایلی که ممکن است برای ترس از مرگ داشته باشند متفاوت می‌باشند. برای مثال، در مطالعه‌ای بر روی پیروان یهود، آن‌هایی که مذهبی‌تر بودند در مقایسه با کسانی که کمتر مذهبی بودند ترس بیشتری از مجازات اخروی و ترس کمتری از فنا و نابودی داشتند (فلوریان^{۱۰} و کراوتز^{۱۱}، ۱۹۸۳). در مسیحیت نیز برخورد مذاهب مختلف با پدیده مرگ و نیز حیات اخروی متفاوت است (کوئینگ^{۱۲} و همکاران، ۲۰۰۱). بیشتر مطالعات انجام شده، ترس از مرگ را به‌صورت کلی و به‌عنوان یک سازه کلی مورد بررسی قرار داده

1- Alvarado
3- Hong
5- Doston
7- Smith
9- Scott
11- Kravetz

2- Duff
4- Templer
6- Power
8- Wink
10- Florian
12- Koenig

و رابطه آن را با اضطراب مورد مطالعه قرار داده‌اند، در صورتی که اضطراب مرگ یک مفهوم پیچیده و چند وجهی است. نتایج ناهمسان در مطالعاتی که رابطه بین اضطراب یا ترس از مرگ و اضطراب بالینی مورد بررسی قرار داده‌اند ممکن است ناشی از این مسئله باشد که برخی محققان از یک شاخص کلی ترس از مرگ استفاده کرده‌اند. در مطالعه‌ای که به وسیله عبدالخالق^۱ (۲۰۰۲) در مورد دلایل ترس از مرگ و رابطه آن با اضطراب در بین گروهی از مسلمانان انجام شد، بین دلایل ترس از مرگ با اضطراب رابطه مثبت وجود داشت. در مورد رابطه ترس از مرگ با جنسیت برخی مطالعات انجام شده است. بیشتر این تحقیقات نشان دهنده ترس بیشتر زنان از مرگ بوده است (داتل^۲ و نایمایر^۳، ۱۹۹۰؛ نایمر و ۴، ۱۹۹۵؛ هاردینگ^۵ و همکاران، ۲۰۰۵)، اما برخی از بررسی‌ها نیز تفاوتی بین زنان و مردان از نظر ترس از مرگ گزارش نکرده‌اند (نایمایر و نایمایر، ۱۹۸۴).

برخی مطالعات در ایران نیز ترس از مرگ یا اضطراب مرگ را بررسی کرده‌اند (رجبی و بحرانی، ۱۳۸۰)، اما هیچ‌کدام از آن‌ها رابطه دلایل ترس از مرگ و دینداری را با اضطراب مورد بررسی قرار نداده‌اند. عبدالخالق (۲۰۰۲) در یک مطالعه گسترده در چند کشور اسلامی در مورد دلایل ترس از مرگ به چهار مؤلفه دست پیدا کرد که شامل درد و مجازات اخروی، دلبستگی دنیوی، انجام ندادن تکالیف دینی و جدایی از عزیزان می‌باشد. با توجه به این که دلایل مختلف ترس از مرگ ممکن است اثر متفاوتی بر سلامت روان داشته باشد، به نظر می‌رسد بررسی دلایل مختلف ترس از مرگ و دینداری و نیز رابطه آنها با اضطراب در جامعه‌ای که دین نقش مهمی در زندگی بیشتر افراد دارد می‌تواند از اهمیت خاصی برخوردار باشد. با توجه به این موضوع، لازم است که رابطه دلایل ترس از مرگ با اضطراب بررسی شود. به علاوه، ابعاد مختلف ترس از مرگ ممکن است رابطه متفاوتی با دینداری داشته باشد، بنابراین، اهمیت دارد مشخص شود که دینداری به

1- Abdel-Khalek
3- Dattel
5- Fortner

2- Abdel-Khalek
4- Neimyer
6- Harding

کدام یک از این ابعاد رابطه مثبت و با کدام یک رابطه منفی دارد. هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی پیش‌بینی اضطراب از طریق مؤلفه‌های دلایل ترس از مرگ است. هدف دوم این تحقیق بررسی رابطه دینداری با مؤلفه‌های دلایل ترس از مرگ می باشد. سومین هدف این مطالعه مقایسه دانشجویان دختر و پسر از نظر دلایل ترس از مرگ بود.

روش

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر عبارت بود از کلیه دانشجویان دختر و پسر دوره‌های کارشناسی دانشگاه شیراز که در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ مشغول به تحصیل بودند. از این جامعه آماری ۲۳۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب و مورد آزمون قرار گرفتند.

برای این منظور ابتدا از بین هشت دانشکده چهار دانشکده (علوم تربیتی و روانشناسی، ادبیات و علوم انسانی، مهندسی، علوم پایه) به تصادف انتخاب شدند. سپس از هر دانشکده دو کلاس انتخاب و دانشجویان در محل کلاس پرسش‌نامه‌های تحقیق را تکمیل نمودند. میانگین سنی آزمودنی‌ها ۲۱/۲ با دامنه سنی ۱۸ تا ۳۲ بود. ۶۶/۲٪ از دانشجویان شرکت‌کننده در این مطالعه پسر بودند و بیشتر دانشجویان نیز مجرد بودند (۹۲/۸٪).

ابزارهای اندازه‌گیری

مقیاس دلایل ترس از مرگ (RDFS)^۱: این مقیاس به وسیله عبدالخالق (۲۰۰۲) ساخته شد. آزمون دارای ۱۸ ماده است و نمره‌گذاری آن از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) تنظیم شده است. حداکثر نمره در این آزمون ۹۰ و حداقل نمره ۱۸ می‌باشد. مقیاس دارای چهار مؤلفه شامل ترس از درد و مجازات اخروی^۲، ترس ناشی از دلبستگی دنیوی^۳، ترس

1- The Reasons for Death Fear Scale
3- Fear of Losing Worldly Involvement

2- Fear of Pain and Punishment

به‌خاطر انجام ندادن تکالیف دینی^۱ و ترس به خاطر جدایی از عزیزان^۲ است. در مطالعات انجام شده آزمون و مؤلفه‌های آن از پایایی و روایی قابل قبولی برخوردار بوده است. سازنده این مقیاس ضریب آلفای کرونباخ مقیاس را ۰/۷۸ گزارش کرده است (عبدالخالق، ۲۰۰۲). با توجه به این که این آزمون بر روی نمونه‌هایی از چند کشور اسلامی (مصر، کویت، لبنان و عربستان سعودی) اجرا شده است، بنابراین، می‌تواند مقیاس مناسبی برای ارزیابی دلایل ترس از مرگ آزمودنی‌های ایرانی باشد. در مطالعه حاضر، نسخه انگلیسی مقیاس ابتدا به فارسی ترجمه شده و سپس این نسخه به انگلیسی برگردانده شد و سرانجام این دو ترجمه با نسخه اصلی تطبیق داده شده تا از صحت ترجمه اطمینان حاصل شود. بررسی پایایی و روایی مقیاس در مطالعه حاضر نیز انجام شد. نتایج این مطالعه نشان داد که آزمون از همسانی درونی خوبی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ عبارت بودند از ۰/۹۰، ۰/۶۸، ۰/۷۸، ۰/۷۲، به‌ترتیب برای مؤلفه‌های درد و مجازات اخروی، دل‌بستگی دنیوی، انجام ندادن تکالیف دینی و جدایی از عزیزان. در مورد روایی سازه آزمون تحلیل عامل انجام شد و نتایج تحلیل عامل نشان داد که ماده‌های آزمون در چهار عامل قرار می‌گیرند که مشابه نتایج اولیه بود. نتایج روایی هم‌زمان نیز نشان دهنده همبستگی متوسط ($r=0.40$, $p<.001$) بین نمره کل آزمون ترس از مرگ با مقیاس اضطراب مرگ تمپلر^۳ (۱۹۷۰) بود.

سیاهه اضطراب حالت و صفت اشیپیلبرگر: به‌منظور سنجش اضطراب از سیاهه اضطراب حالت و صفت اشیپیلبرگر^۴ (۱۹۸۰) استفاده شد. برای این تحقیق از مؤلفه اضطراب حالت آزمون استفاده شد. مقیاس اضطراب حالت ۲۰ ماده دارد، و نمره گذاری آن بر اساس یک مقیاس لیکرت ۴ درجه‌ای در دامنه‌ای بین ۱ (اصلاً) تا ۴ (خیلی زیاد) تنظیم شده است. دامنه نمره آزمودنی‌ها در این مقیاس بین ۲۰ تا ۸۰ می‌باشد. مطالعات انجام شده در کشورهای مختلف نشان‌دهنده پایایی و روایی بالای این آزمون

1- Religious Transgression and Failures
3- Death Anxiety Scale

2-Parting from Loved Ones
4- Spielberger

می‌باشد. سیاهه اضطراب اشپیلبرگر در ایران نیز در مطالعات زیادی مورد استفاده قرار گرفته است و این مطالعات پایایی و روایی خوبی را برای آزمون گزارش کرده اند (مهرام، ۱۳۷۲).

آزمون جهت‌گیری مذهبی با تأکید بر اسلام

جهت‌ارزیابی باورهای دینی آزمودنی‌ها از آزمون جهت‌گیری مذهبی با تأکید بر اسلام استفاده شد. این آزمون به‌وسیله آذربایجانی و همکاران (۱۳۸۵) جهت استفاده در ایران ساخته شده است. این مقیاس دارای دو آزمون فرعی شامل عقاید و مناسک می‌باشد و ۵۲ ماده دارد که هر عبارت به‌شيوه نمره‌گذاری لیکرت از کاملاً موافقم (۱) تا کاملاً مخالفم (۵) تنظیم شده است. نمره بالا در این مقیاس نشان‌دهنده این است که آزمودنی از باورهای دینی بالایی برخوردار است. در تحقیق حاضر از مقیاس مناسک استفاده شد. بر اساس نتایج مطالعه سازندگان آزمون، این مقیاس از پایایی و روایی قابل قبولی برای جمعیت ایرانی برخوردار است. محققان همسانی درونی این مقیاس را با روش آلفای کرونباخ $0/80$ و پایایی بازآزمایی را $0/75$ گزارش کرده‌اند.

یافته‌ها

داده‌های مطالعه حاضر به‌وسیله نسخه ۱۶ نرم‌افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد که بالاترین نمره آزمودنی‌ها در مؤلفه‌های دلایل ترس از مرگ مربوط به درد و مجازات اخروی است و کمترین نمره مربوط به دلبستگی دنیوی است. یافته‌های این تحقیق هم‌چنین نشان داد که نمره آزمودنی‌ها در مقیاس اضطراب بالاتر از متوسط بود. به‌علاوه، نمره دانشجویان در مقیاس دینداری نیز متوسط بود. نتایج داده‌های توصیفی در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول شماره (۱) شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های دلایل ترس از مرگ، اضطراب و دینداری

متغیر	میانگین	انحراف معیار
دلایل ترس از مرگ		
درد و مجازات اخروی	۳/۲۲	۰/۹۶
جدایی از عزیزان	۲/۹۹	۰/۹۵
دلبستگی دنیوی	۲/۳۷	۰/۸۲
انجام ندادن تکالیف دینی	۲/۹۶	۱/۰۱
اضطراب	۴۳/۹۳	۱۲/۲۳
دینداری	۵۳/۵۷	۱۳/۲۳

نتایج ضریب همبستگی متغیرهای تحقیق نشان داد که بین سه مؤلفه از مؤلفه‌های آزمون دلایل ترس از مرگ با اضطراب همبستگی مثبت معنی‌داری وجود داشت. بیشترین میزان همبستگی مربوط به عامل دلبستگی دنیوی بود و پس از آن جدایی از عزیزان و کمترین میزان همبستگی نیز مربوط به درد و مجازات اخروی و اضطراب بود. به‌علاوه، نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین مؤلفه‌های درد و مجازات اخروی و انجام ندادن تکالیف دینی با دینداری همبستگی معنی‌داری وجود داشت، اما بین دینداری و دلبستگی دنیوی و نیز جدایی از عزیزان همبستگی معنی‌داری وجود نداشت. همچنین تحقیق حاضر نشان داد که دینداری همبستگی منفی با اضطراب دارد. یافته‌های مربوط به همبستگی بین مؤلفه‌های ترس از مرگ، دینداری و اضطراب در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره (۲) ماتریس همبستگی میان متغیرهای تحقیق

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶
درد و مجازات اخروی						
دلبستگی دنیوی	۰/۳۳**					
جدایی از عزیزان	۰/۶۰**	۰/۳۶**				
انجام ندادن تکالیف دینی	۰/۶۵**	۰/۳۲**	۰/۳۱**			
دینداری	۰/۴۲**	۰/۱۲	۰/۰۲	۰/۳۶**		
اضطراب	۰/۰۹	۰/۴۳**	۰/۲۳**	۰/۱۹*	۰/۲۱*	

* P<.01 * P<.05

برای بررسی سهم متغیرها در پیش‌بینی اضطراب، همه مؤلفه‌های آزمون دلایل ترس از مرگ شامل درد و مجازات اخروی، جدایی از عزیزان، دلبستگی دنیوی و انجام ندادن تکالیف دینی و نیز دین‌داری به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین و اضطراب به‌عنوان متغیر ملاک وارد مدل شدند. نتایج تحلیل رگرسیون همزمان نشان داد که متغیرهای پیش‌بین وارد شده ۲۴٪ از تغییرات مربوط به اضطراب را تبیین کردند. همانگونه که در جدول شماره ۳ آمده است، از بین متغیرهای پیش‌بین، فقط متغیر دلبستگی دنیوی پیش‌بینی‌کننده معنی‌دار اضطراب بود.

جدول شماره (۳) نتایج تحلیل رگرسیون مؤلفه‌های دلایل ترس از مرگ و دینداری بر روی اضطراب

متغیر	B	خطای استاندارد	Beta	t	معناداری
درد و مجازات اخروی	-۱/۹۴	۱/۶۵	-۰/۱۶	-۱/۱۸	۰/۲۴
دلبستگی دنیوی	۵/۶۸	۰/۴۴	۰/۳۶	۳/۹۴	۰/۰۰۱
جدایی از عزیزان	۱/۸۹	۱/۳۳	۰/۱۵	۱/۴۱	۰/۱۶
انجام ندادن تکالیف دینی	۲/۰۲	۸/۲۰	۰/۱۱	۱/۶۸	۰/۰۹
دینداری	-۰/۱۵	۰/۰۸	-۰/۱۷	-۱/۷۴	۰/۰۹

به‌منظور مقایسه نمره‌های مؤلفه‌های آزمون دلایل ترس از مرگ میان دانشجویان دختر و پسر، داده‌ها تحقیق حاضر به وسیله آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره (مانوا) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به عدم معنی‌داری ضریب پیلائی و لامبدای ویکلز ($p < ۰/۲۷$)، بین دانشجویان دختر و پسر در مؤلفه‌های مختلف آزمون دلایل ترس از مرگ تفاوت معنی‌داری وجود نداشت.

جدول شماره (۴) نتایج تحلیل واریانس چندمتغیری (مانوا) مؤلفه‌های ترس از مرگ در دانشجویان پسر و دختر

ارزش	F	درجه آزادی	فرضیه	درجه آزادی خطا	ضریب اتا	معناداری
اثر پیلائی	۰/۰۴	۱/۲۸	۴	۱۲۴	۰/۰۴	۰/۲۷
لامبدای ویکلز	۰/۹۶	۱/۲۸	۴	۱۲۴	۰/۰۴	۰/۲۷

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر نشان داد که از بین ابعاد دلایل ترس از مرگ فقط مؤلفه دلبستگی دنیوی اضطراب را به‌طور معنی‌داری پیش‌بینی کرد. این یافته‌ها با نتایج تحقیق کوهن و همکاران (۲۰۰۵) و مطالعه مالتبی و دی (۲۰۰۰) همسویی دارد. یافته‌های تحقیق حاضر در مورد ترس از مرگ به‌خاطر دلبستگی دنیوی با آموزه‌های دینی اسلام مطابقت دارد.

از نظر قرآن کسانی که محبت به دنیا دارند برایشان سخت است که با مرگ مواجه شوند (قرآن: ۱۷/۱۸؛ ۳/۱۴). وجود رابطه مثبت بین مؤلفه انجام ندادن تکالیف دینی با اضطراب نیز ممکن است نشان‌دهنده این باشد که انجام ندادن تکالیف شرعی ممکن است باعث اضطراب افراد شود.

یافته‌های تحقیق حاضر در مورد رابطه مثبت بین دینداری و ترس از مرگ ناشی از مجازات اخروی و ترس ناشی از عدم انجام تکالیف با آموزه‌های دینی آزمودنی‌ها همخوانی دارد. آموزه‌های دینی اسلام تأکید دارد که پیروان همواره تکالیف الهی و دینی خود را انجام بدهند. این تأکید ممکن است افراد دین‌دار را همواره نگران سازد که البته چنین نگرانی می‌تواند باعث تلاش و جدیت در جهاد با نفس و ترک گناه و کسب ایمان و تقوا و و تقرب شود و انسان را تحریک به عمل صالح کند (جوادی آملی، ۱۳۹۰). بنابراین، این نوع ترس می‌تواند اثر مثبت و سازنده‌ای بر افراد داشته باشد تا بیشتر به انجام تکالیف شرعی خود اهتمام ورزند. اگر این نگرانی برای مدت طولانی ادامه پیدا کند و فرد نیز در جهت اصلاح اعمال خود کوشش نکند، ممکن است تأثیرات نامطلوبی بر سلامت روان افراد داشته باشد و منجر به اضطراب در آن‌ها شود. آموزه‌های دینی، مؤمنان را نهی می‌کند از این که به خاطر دلبستگی دنیوی ترس از مرگ داشته باشند، اما همواره بر اینکه وظایف دینی خود را انجام ندهند به آن‌ها هشدار می‌دهد (حسینی تهرانی، ۱۳۸۲). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که دینداران اگر ترسی از مرگ دارند، آن ترس ممکن است به‌خاطر کوتاهی در انجام وظایف و تکالیف شرعی آن‌ها باشد تا به خاطر دلبستگی دنیوی. یافته‌های تحقیق حاضر همچنین نشان داد که دینداری رابطه

منفی با اضطراب دارد که این نتایج با بسیاری از مطالعات انجام شده همسو می‌باشد (وائق و محمدی، ۲۰۰۷).

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بین دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی‌داری از نظر دلایل ترس از مرگ وجود ندارد. این یافته‌ها با بسیاری از تحقیقات انجام شده همسو می‌باشد (مراجعه شود به عبدالخالق، ۲۰۰۲)، اما با برخی بررسی‌های دیگر ناهمخوان است (مراجعه شود به نایمیر و ون برنت^۱، ۱۹۹۴). به نظر می‌رسد، نتایج تحقیقات در مورد ترس از مرگ در زنان و مردان ناهمسان باشد. بیشتر مطالعات انجام شده ترس از مرگ را بیشتر در زنان گزارش کرده‌اند (نایمیر و ون برنت، ۱۹۹۴). به علاوه، در بیشتر مطالعات مؤلفه‌های ترس از مرگ مورد بررسی قرار نگرفته و تنها ترس یا اضطراب مرگ به طور کلی مورد مطالعه قرار گرفته است. این تحقیق محدودیت‌هایی نیز داشت. یکی از این محدودیت‌ها این بود که نمونه تحقیق به اندازه کافی بزرگ نبود، بنابراین، نمی‌توان نتایج این تحقیق را به همه دانشجویان تعمیم داد. پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده گروه‌هایی که از نظر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تنوع بیشتری دارند برای مطالعه انتخاب شوند تا بتوان رابطه خصوصیات جمعیت‌شناختی با اضطراب مرگ را نیز بررسی کرد. به علاوه، بیشتر آزمودنی‌های این تحقیق از نظر دینداری در حد متوسط و یا بالا بودند. پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده افرادی که از نظر دینداری در سطوح پایین هستند نیز از نظر دلایل ترس از مرگ مورد بررسی قرار گیرند. با توجه به اینکه مفاهیمی مانند مرگ در یک زمینه فرهنگی و دینی شکل می‌گیرد، لازم است در مطالعات بعدی در مورد دلایل افراد در مورد ترس از مرگ به صورت کیفی بررسی شود. با انجام یک مطالعه کیفی می‌توان شناخت بهتری از نگرش افراد به مقوله مرگ به دست آورد.

تاریخ دریافت نسخه اولیه مقاله: ۱۳۹۱/۰۸/۰۲

تاریخ دریافت نسخه نهایی مقاله: ۱۳۹۱/۱۱/۱۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۱/۲۴

References

منابع

- قران کریم (۱۳۹۰). ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای، قم، انتشارات موسسه الهادی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۰). تفسیر موضوعی قرآن. جلد ۴، معاد در قرآن.
- حسینی تهرانی، محمدحسین (۱۳۸۲). معاد شناسی. تهران. انتشارات حکمت.
- قمی، عباس (۱۳۶۵). منازل الاخره، قم، نشر موسسه در راه حق.
- آذربایجانی، مسعود (۱۳۸۵). تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- رجبی، غلامرضا و بحرانی، محمود (۱۳۸۰). تحلیل عامل مقیاس اضطراب مرگ. مجله روانشناسی، شماره ۵، صص ۳۳۱-۳۴۴.
- مهرام، بهروز (۱۳۷۲). راهنمای آزمون اضطراب آشکار و پنهان اشیپلبرگر و دستورالعمل اجرایی و تعبیر و تفسیر بر اساس پژوهش هنجاریابی آزمون در شهر مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد.
- Abdel-Khalek, A.M. (2002). Why do we fear death? The construction and validation of the reasons for death fear scale. *Death Studies*, 26, 669-680.
- Alvarado, K.A., Templer, D.I., Bresler, C., & Thomas-Dobson, S. (1995). The relationship of religious variables to death depression and death anxiety. *Journal of Clinical Psychology*, 51, 202-204.
- American Psychological Association (2013). Retrieved from <http://www.apa.org/monitor/2013/06/college-students.aspx>.
- Andrews, B., & Wilding, J.M. (2004). The relation of depression and anxiety to life-stress and achievement in students. *British Journal of Psychology*, 95, 509-521.
- Cicirelli, V.G. (2002). Fear of death in older adults: Predictions from terror management theory. *Journal of Gerontology*, 57, 358-366.
- Cicirelli, V.G. (2000). *Older adults: ethnicity, fear of death, and end-of-life decision*, In T, Adrian (Eds.), *Death attitudes and the older adults: Theories, concepts and applications*, (pp,175-191), London: Routledge.

- Cohen, A.B., Pierce, J.D., Chambers, J., Meade, R., Gorvine, B.J., & Koenig, H.G. (2005). Intrinsic and extrinsic religiosity, belief in the afterlife, death anxiety, and lifesatisfaction in young Catholics and Protestants. *Journal of Research in Personality, 39*, 307-324.
- Dattel, A.R., & Neimeyer, R.A. (1990). Sex differences in death anxiety: Testing the emotional expressiveness hypothesis, *Death Studies, 14*, 1-11.
- Duff, R.W., & Hong, L.K. (1995). Age density, religiosity and death anxiety in retirement Communities. *Review of Religious Research, 37*, 19-32.
- Florian, V., & Kravetz, S. (1983). Fear of personal death: attribution, structure and relation to religious belief. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*(3), 600-607.
- Harding, S., Flannelly, K., Weaver, A.J., & Costa, K.G. (2005). The influence of religion on death anxiety and death acceptance. *Mental Health, Religion & Culture, 8*(4), 253-261.
- Koenig, H.G., McCullough, M.E., & Larson, D.B. (2001). *Handbook of religion and health*. Oxford: Oxford University Press.
- Langner, T.S. (2002). *Choices for living: Coping with fear of dying*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Maltby, J., & Day, L. (2000). The reliability and validity of the Death Obsession Scale among English university and adult samples. *Personality and Individual Differences, 28*, 695-700.
- Neimeyer, R.A., & Fortner, B.V. (1995). *Death anxiety in the elderly*. In: Maddox G, (Eds.), *Encyclopedia of aging* (2nd ed.) (pp. 252-253). NY: Springer Publishing Company.
- Neimeyer, R.A., & Neimeyer, G.J. (1984). Death anxiety and counseling skill in the suicide interventionist. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 14*, 126-131.
- Neimeyer, R.A., & Van Brunt, D. (1994). *Death anxiety*. In H. Wass & R.A. Neimeyer (Eds.), *Dying: facing the fact* (3rd ed.) (pp. 49-98). Washington, DC: Taylor & Francis.
- Power, T.L., & Smith, S. M. (2008). Predictors of fear of death and self-mortality: An Atlantic Canadian perspective. *Death Studies, 32*(3), 253-272.

- Somers J.M, Goldner E. M, Waraich P, & Hsu, L. (2006). Prevalence and incidence studies of anxiety disorders: A systematic review of the literature. *Canadian Journal of Psychiatry*, 51(2): 100-13.
- Spielberger, C.D. (1980). *Test Anxiety Inventory*. Preliminary professional manual. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Swanson, J.L., & Byrd, K.R. (1998). Death anxiety in young adults as a function of religious orientation, guilt, and separation-individuation conflict. *Death Studies*, 22, 257-268.
- Templer, D.I., & Dotson, E. (1970). Religious correlates of death anxiety. *Psychological Reports*, 26, 895-897.
- Vasegh, S., & Mohammadi, M. R. (2007). Religiosity, anxiety and depression among a sample of Iranian medical students. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 37(2), 213-17
- Walters, G.D. (2001). State-trait anxiety and existential fear: An empirical analysis. *Journal of Personality and Individual Differences*, 30, 1345-1352.
- Wink, P., & Scott, J. (2005). Does religiousness buffer against the fear of death and dying in late adulthood? Findings from a longitudinal study. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 60(4), 207-214.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی